

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.13.08>

Антонюк У.В.

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу

Івано-Франківський юридичний інститут

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття в умовах світової глобалізації та інтернаціоналізації основний вектор національних стратегій держав і України зокрема спрямований на швидкий інноваційний та інтелектуальний розвиток. За таких умов надзвичайно велике значення для інтенсивного економічного, соціального та культурного розвитку держав мають результати інтелектуальної творчої діяльності окремої людини та інтелектуальні надбання націй. Тому в умовах сьогодення зростає роль та інтерес до права інтелектуальної власності як права особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права, визнаний законодавством України, та відповідні механізми його захисту. Адже відповідно до ст. 15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невиконання чи оспорювання [1], а право інтелектуальної власності і є різновидом цивільних прав. Тому в цьому контексті, на наше переконання, неабиякий науковий інтерес має питання щодо захисту саме прав інтелектуальної власності в умовах надзвичайно інтенсивного використання об'єктів інтелектуальної власності в різних сферах суспільної діяльності не тільки в Україні, але й в усьому світі. Тим паче, що відповідно до річної доповіді Єврокомісії щодо захисту та забезпечення прав інтелектуальної власності у третіх країнах, яка оприлюднена на сайті Єврокомісії на початку 2020 року, Україну

внесено до країн другого пріоритету, що за масштабами порушень та їхніми наслідками поступаються лише Китаю, який посідає першу позицію [2]. Зокрема, Індія, Індонезія, Росія, Туреччина та Україна залишаються країнами 2-го пріоритету, у цих країнах було виявлено серйозні системні проблеми у сфері захисту та дотримання прав інтелектуальної власності, що спричиняє суттєву шкоду для бізнесу Євросоюзу, а порівняно з попередньою доповіддю, ці країни не мали прогресу або продемонстрували лише обмежений прогрес у розв'язанні цих занепокоєнь [2]. Тому в сучасних реаліях актуальною є постановка питання щодо правових аспектів захисту прав інтелектуальної власності в Україні від різного роду порушень.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що проблема захисту прав інтелектуальної власності завжди на часі наукової полеміки низки вчених в Україні, зокрема: В.О. Жарова, Ю.М. Капіци, О.М. Мельника, О.П. Орлюк, О.А. Підопригори, О.П. Світличного, О.Д. Святоцького, Г.О. Ульянової, О.І. Харитонові, Р.Б. Шишки тощо. Не применшуючи ролі та вагомості внеску вітчизняних науковців щодо розроблення проблематики захисту прав інтелектуальної власності, усе ж спробуємо в межах статті зацентрувати увагу саме на кримінально-правових аспектах захисту прав інтелектуальної власності в Україні з огляду на наявну в нинішніх умовах ситуацію з порушеннями прав інтелектуальної власності.

Формулювання завдання дослідження.

Метою статті є аналіз окремих аспектів захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що у Кримінальному кодексі України є окремі статті, які присвячені захисту прав інтелектуальної власності, та розміщені вони в Розділі V Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» [3]. Зокрема, йдеться про ст. 176 Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення авторського права та суміжних прав, і ст. 177 Кримінального кодексу України, якою передбачено аналогічну відповідальність за порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію [3]. Безумовно, що ці норми напряду пов'язані із захистом об'єктів права інтелектуальної власності, це є безапеляційним. Водночас не до кінця зрозумілою є позиція законодавця щодо розміщення цих статей у Розділі V Кримінального Кодексу України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини й громадянина», оскільки ці права не належать ні до виборчих, ні до трудових прав. Очевидно, що законодавець відніс ці права інтелектуальної власності до «інших особистих прав і свобод людини та громадянина». Але, як цілком слушно зазначає О. Бахарева, злочинні діяння проти прав на зазначені об'єкти інтелектуальної власності не порушують навіть «інших особистих прав людини та громадянина», оскільки серед них немає права на результати інтелектуальної творчої діяльності, адже воно визнане частиною культурних прав і свобод, які окреслюють юридичні можливості людини та громадянина у сфері культури, а гарантії свободи творчості закріплено Конституцією України, зокрема право на результати інтелектуальної творчої діяльності людини та громадянина [4, с. 50].

Крім того, навіть якщо тільки умовно віднести права інтелектуальної власності до інших особистих прав людини і громадянина, незрозумілою є та обставина, чому не всі права у сфері інтелектуальної власності охороняються Розділом V Кримінального кодексу України, а розміщені в інших розділах кримінального законодавства. Зокрема, йдеться про ст. 203-1 Кримінального кодексу України про незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва, ст. 229 Кримінального кодексу України, якою передбачено кримінальну відповідальність за незаконне використання знаків для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару, що віднесені до Розділу VII «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності», та ст. 232 Кримінального кодексу України про розголошення комерційної або банківської таємниці [3]. Адже відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності належать не тільки об'єкти авторського права, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, а й знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, географічні зазначення, комерційна таємниця тощо [1]. Логіку законодавця можна виправдати з тієї позиції, що й незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва й незаконне використання знаків для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару чи розголошення комерційної таємниці посягають на суспільні відносини у сфері господарської діяльності, але всі вони є об'єктами права інтелектуальної власності, і тому ці посягання першочергово порушують режим захисту інтелектуальної власності.

Також у Кримінальному кодексі України є Розділ XVI, де передбачено відповідальність за правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку,

а це напряду чи опосередковано теж пов'язано з використанням і захистом об'єктів права інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Зокрема, йдеться про такі кримінально-правові норми: ст. 361 – несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку; ст. 361-2 – несанкціоновані збут або поширення інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації; ст. 362 – несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї; ст. 363 – порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється; ст. 363-1 – перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового поширення повідомлень електрозв'язку тощо [3].

Незважаючи на таку каламбурну розкиданість норм кримінального законодавства щодо захисту прав інтелектуальної власності по різних розділах Кримінального кодексу України, варто звернути увагу на ще один дуже вагомий і проблемний аспект захисту об'єктів інтелектуальної власності. Йдеться про неузгодженість норм кримінального законодавства та законодавства про інтелектуальну власність у частині визначення дефініцій об'єктів інтелектуальної власності. Зокрема, згідно зі ст. 177 Кримінального кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності віднесено топографію інтегральної мікросхеми [3]. Справді, такий об'єкт права інтелектуальної власності існував і був перед-

бачений ст. 420 Цивільного кодексу України [1] та Законом України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» у первісній редакції від 5 листопада 1997 року № 621/97-ВР [5]. Але 19 вересня 2019 року було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів» [6], яким передбачено зміни в Цивільному кодексі України [1] та Законі України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» у частині заміни поняття «топографії інтегральних схем» на поняття «компонування напівпровідникових виробів» [5]. Тому до ст. 177 Кримінального кодексу України треба внести зміни в частині заміни поняття «топографії інтегральних схем» на поняття «компонування напівпровідникових виробів» [3].

Аналогічна проблема має місце у ст. 229 Кримінального кодексу України, якою передбачено кримінальну відповідальність за незаконне використання знаків для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару. Тут йдеться про такий об'єкт права інтелектуальної власності, як кваліфіковане зазначення походження товару, яке свого часу справді використовувалось у Законі України «Про охорону прав на зазначення походження товару» від 16 червня 1999 року № 752-XIV [7], до ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони географічних зазначень» від 20 вересня 2019 року № 123-IX [8], яким внесено зміни в попередній Закон у частині заміни поняття «кваліфіковане зазначення походження товару» на «географічне зазначення». Тому відповідні зміни мають бути і в ст. 229 Кримінального кодексу України щодо заміни поняття «кваліфіковане зазначення походження товару» на «географічне зазначення» [3]. Усе це – тонкощі юридичної техніки, але вони надзвичайно важливі для механізму захисту прав інтелектуальної власності в Україні в сучасних умовах.

Варто зазначити, що аналогічна за змістом колізія наявна й в адміністративному законодавстві України. Зокрема, немає окремого розділу про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності, тому види адміністративних проступків у згаданій вище сфері розкидані по різних розділах Кодексу України про адміністративні правопорушення [9]. Але якщо кримінальне законодавство відносить кримінальні проступки у сфері інтелектуальної власності до розділів про кримінальні проступки у сфері господарської діяльності чи проти виборчих, трудових і інших особистих прав, то адміністративне законодавство передбачає відповідальність за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, зокрема авторські та суміжні права, у Розділі 6 Кодексу України про адміністративні правопорушення, який присвячений адміністративним правопорушенням про власність [9]. Водночас право власності та право інтелектуальної власності – це не тотожні категорії, їх кореляція передбачена ст. 419 Цивільного кодексу України, де прямо вказується, що право інтелектуальної власності та право власності не залежать одне від одного [1], тому компромісним розв'язанням цієї колізії також буде розроблення в межах адміністративного законодавства України окремого розділу про адміністративні правопорушення у сфері інтелектуальної власності.

Крім того, адміністративне законодавство України в частині диспозицій статей адміністративних проступків у сфері інтелектуальної власності також не приведено у відповідність до змін щодо реформування законодавства про інтелектуальну власність. Зокрема, йдеться про ст. 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою передбачено відповідальність за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, зокрема авторські та суміжні права. Наприклад, у частині першій цитованої вище статті йдеться про такий об'єкт права інтелектуальної власності, як топографії інтеграль-

них мікросхем, тому в цій частині до цієї статті Кодексу України про адміністративні правопорушення також варто внести зміни і замінити згаданий вище об'єкт інтелектуальної власності на поняття «компонування напівпровідникових виробів» [9].

Висновки. Отже, у Кримінальному кодексі України немає окремого розділу, який би регламентував види кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Це, на нашу думку, є не зовсім прийнятним і коректним із погляду захисту прав інтелектуальної власності. Ба більше, кримінально-правові норми щодо захисту інтелектуальної власності розкидані по різних розділах Кримінального кодексу України щодо охорони власності, господарської діяльності, ЕОМ, які безпосередньо не є дотичними до сфери інтелектуальної власності, а це все в кінцевому підсумку створює перешкоди та сумнівні перспективи захисту об'єктів інтелектуальної власності від потенційних порушень. Коректною альтернативою такої ситуації є внесення до кримінального законодавства України окремого, автономного та самостійного розділу «Кримінальні правопорушення у сфері прав інтелектуальної власності», у межах якого було б внесено щонайменше зазначені вище статті щодо захисту прав інтелектуальної власності, а щонайбільше – норми щодо захисту переважної більшості об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема порід тварин, наукових відкриттів тощо, які сьогодні взагалі не охороняються кримінальним законодавством. Також уточнення потребують і самі диспозиції статей Кримінального кодексу України в частині визначення дефініцій об'єктів права інтелектуальної власності та приведення їх у відповідність до норм законодавства про інтелектуальну власність. Зокрема, йдеться про відповідні зміни до ст. ст. 177 та 229 Кримінального кодексу України. З таких міркувань пропонуємо внести такі зміни до кримінального законодавства України:

1) Назву ст. 177 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції: Стаття 177. Порухення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, компонування напівпровідникових виробів, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію;

2) Частину першу ст. 177 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

1. Незаконне використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка, компонування напівпровідникових виробів, сорту рослин, раціоналізаторської пропозиції, привласнення авторства на них або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі,

– караються штрафом від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів

громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк.

3) Назву ст. 229 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції: Стаття 229. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, географічного зазначення;

4) Частину першу ст. 229 Кримінального кодексу України викласти в такій редакції:

1. Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, географічного зазначення або інше умисне порушення права на ці об'єкти, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі,

– караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Анотація

Статтю присвячено дослідженню захисту прав інтелектуальної власності в Україні. Основний акцент у статті зроблено саме на кримінально-правових аспектах захисту прав інтелектуальної власності від порушень. На основі аналізу норм чинного кримінального законодавства України зроблено висновок, що в чинному Кримінальному кодексі України немає окремого розділу, який регламентував би види кримінальних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Така позиція законодавця є не зовсім прийнятною та коректною з погляду захисту прав інтелектуальної власності. Ба більше, кримінально-правові норми щодо захисту інтелектуальної власності розкидано по різних розділах кримінального законодавства щодо охорони власності, господарської діяльності тощо, які безпосередньо не є дотичними до сфери інтелектуальної власності, а це все в кінцевому підсумку створює перешкоди та сумнівні перспективи захисту об'єктів інтелектуальної власності від потенційних порушень. Коректною альтернативою такої ситуації є внесення до кримінального законодавства України окремого, автономного та самостійного розділу «Кримінальні правопорушення у сфері прав інтелектуальної власності», у межах якого було б внесено щонайменше всі попередні статті щодо захисту прав інтелектуальної власності, а щонайбільше – норми щодо захисту переважної більшості об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема порід тварин, наукових відкриттів тощо, які сьогодні взагалі не охороняються кримінальним законодавством. Також уточнення потребують і самі назви та диспозиції статей Кримінального кодексу України в частині визначення дефініцій об'єктів права інтелектуальної власності та приведення їх у відповідність до норм законодавства про інтелектуальну власність, оскільки сьогодні має місце ситуація, неприйнятна з погляду юридичної техніки, у якій норми кримінального законодавства не відповідають нормам законодавства про інтелектуальну власність у частині означення об'єктів інтелектуальної власності, першочергово йдеться про географічні зазначення та компонування напівпровідникових виробів.

Ключові слова: інтелектуальна власність, захист, охорона, об'єкти інтелектуальної власності, авторське право, юридична відповідальність, кримінальна відповідальність.

Antonyuk U.V. Protection of intellectual property rights in Ukraine: some aspects

Summary

This article is devoted to the study of protection of intellectual property rights in Ukraine. The main emphasis in the article is made on the criminal law aspects of protection of intellectual property rights from infringements. Based on the analysis of the current criminal legislation of Ukraine, it is concluded that the current Criminal Code of Ukraine does not have a separate section that would regulate the types of criminal offenses in the field of intellectual property. This position of the legislator is not entirely acceptable and correct, from the point of view of protection of intellectual property rights. Moreover, criminal law on the protection of intellectual property is scattered in various sections of criminal law on the protection of property, business, etc., which are not directly related to the field of intellectual property, and all this ultimately creates obstacles and questionable prospects for protection intellectual property from potential infringements. A correct alternative to this situation is to include in the criminal legislation of Ukraine a separate, autonomous and independent section "Criminal offenses in the field of intellectual property rights", which would include at least all previous articles on protection of intellectual property rights, and at most - rules on protection of most objects of intellectual property rights, in particular, animal breeds, scientific discoveries, etc., which today are not protected by criminal law. The titles and dispositions of the articles of the Criminal Code of Ukraine in terms of defining definitions of intellectual property rights and bringing them in line with the norms of intellectual property law also need clarification, as today there is a situation unacceptable from the point of view of legal techniques in which the norms of the criminal legislation do not correspond to the norms of the legislation on intellectual property in the part of definition of objects of intellectual property, first of all, it is a question of geographical indications and arrangement of semiconductor products.

Key words: intellectual property, protection, security, intellectual property, copyright, legal liability, criminal liability.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.02.2021).
2. Україну внесли до списку країн-порушників інтелектуальної власності. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2852491-ukrainu-vnesli-do-spisku-krajinporusnikiv-intelektualnoi-vlasnosti.html> (дата звернення: 03.02.2021).
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2000 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 03.02.2021).
4. Бахарева О. Проблеми кримінально-правової охорони прав інтелектуальної власності (промислової власності). *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 4. С. 48–52. URL: <http://uran.inprojournal.org/article/view/175711/175629> (дата звернення: 03.02.2021).
5. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 5 листопада 1997 року № 621/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.02.2021).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення охорони прав на компонування напівпровідникових виробів : Закон України від 19 вересня 2019 року № 111-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/111-20#n7> (дата звернення: 03.02.2021).
7. Про охорону прав на зазначення походження товару : Закон України від 16 червня 1999 року № 752-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14#Text> (дата звернення: 03.02.2021).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони географічних зазначень» : Закон України від 20 вересня 2019 року № 123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123-20#n286> (дата звернення: 03.02.2021).
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 03.02.2021).